

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 22 (35)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i22.p52>

ПРАВО ДИТИНИ НА ВІЛЬНЕ ВИСЛОВЛЕННЯ ДУМКИ ТА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Цьвок Мар'яна Степанівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного та інформаційного права,
Навчально-науковий Інститут права,
психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»

Статтю присвячено аналізу нормативно-правових актів, в яких закріплено право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації. Зауважено, що Україною ратифіковано низку нормативно-правових актів, в яких закріплено окремі положення щодо права дитини на вільне висловлення своїх думок, а також права на свободу пошуку, одержання і передавання інформації та ідей будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини. Зокрема, такими є Конвенція про права дитини (1989 р.), Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192) (2006 р.), Європейська конвенція про здійснення прав дітей (2006 р.). Зазначено, що в Україні діє Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (2018 р.).

Окрему увагу зосереджено на аналізі правових норм щодо використання дитиною інформації у цифровому середовищі. Зокрема, вказано, що Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016–2021 роки) передбачено можливості зростання в цифровому світі, а Рекомендацією CM/Rec (2018)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам закріплено принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі.

У статті проаналізовано основні положення, закріплені у вітчизняному законодавстві, котрі регулюють право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації в Україні. Водночас зауважено, що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки України, її територіальної цілісності або громадського порядку.

Зроблено висновок про те, що в Україні сьогодні хоча й врегульовано реалізацію права дитини на вільне висловлення своєї думки та отримання інформації, однак національне законодавство у цій сфері відносин потребує доопрацювання відповідно до наявних міжнародних та європейських нормативно-правових актів.

Ключові слова: вільне висловлення думки, інформація, інформаційне суспільство, отримання інформації, право дитини, цифрове середовище.

Tsvok M.S. The child's right to freedom of expression and right to information: legal analysis.

The article analyzes normative and legal acts, which establish the child's right to freedom of expression and right to information. It is noted that Ukraine has ratified a number of regulations, which establish certain provisions concerning the child's right to freedom of expression, as well as the right to freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of the child's choice. These include the Convention on the Rights of the Child (1989), the Convention on Contact Concerning Children (ETS-192) (2006), and the European Convention on the Exercise of Children's Rights (2006). It is mentioned that Ukraine has a State Social Program «National Action Plan for the Implementation of the UN Convention on the Rights of the Child» for the period up to 2021 (2018).

Special attention is paid to the analysis of legal provisions regarding child's use of information in the digital environment. In particular, it is stated that the Council of Europe Strategy on the Rights of the

Child (2016–2021) provides opportunities for growth in the digital world, and the Recommendation CM/Rec (2018)7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states establishes the principles of observance, protection and realization of the child's rights in the digital environment.

The article analyzes main provisions established in domestic law governing the child's right to freedom of expression and right to information in Ukraine. At the same time, it is noticed that the implementation of these rights may be restricted by law in the interests of national security of Ukraine, its territorial integrity or public order.

It is concluded that although today in Ukraine the implementation of the child's right to freedom of expression and right to information is regulated, the national legislation in this area needs to be improved in accordance with existing international and European regulations.

Keywords: freedom of expression, information, informational society, obtain information, child's right, digital environment.

Вступ. В Україні «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» (ст. 34 Конституції України) [1]. Це положення є підґрунтям для реалізації права на вільне висловлення думки та отримання інформації дитиною. Оскільки діти є вразливою категорією населення країни, вони потребують особливої турботи, а забезпечення реалізації їхніх прав, зокрема й інформаційних, вимагає ретельної уваги зі сторони законодавця. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій забезпечує дітям легкий доступ до інформації, зокрема й тої, що вільно розміщена у мережі Інтернет, та впливає на їхній розвиток, формування характеру, вміння вільно висловлювати власну думку.

Постановка проблеми. В умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства національне законодавство кожної країни щодо правового регулювання права дітей на вільне висловлення своєї думки та отримання інформації потребує постійного оновлення. В Україні хоча й створено нормативно-правову основу щодо цього, однак інтенсивність отримання, сприйняття та поширення інформації дітьми зростає, отже наявна потреба в подальшому розгляді питання про її доопрацювання відповідно до вимог часу, з урахуванням європейських та міжнародних конвенцій, стандартів, рекомендацій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційні права дітей нарівні з правами повнолітніх осіб перебувають у полі зору наукової спільноти. Водночас комплексного та ґрунтового аналізу сучасного стану реалізації дитиною права на вільне висловлення власної думки та отримання інформації в Україні не проведено.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати нормативно-правові акти, якими врегульовано

право дитини на вільне висловлення своєї думки та отримання інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні та світі 1 червня відзначають День захисту дітей та Всесвітній день батьків. День захисту дітей засновано у 1949 році за рішенням сесії Міжнародної демократичної федерації жінок. Уперше відзначався у 1950 році в 51 країні світу. Ще в 1924 році Ліга Націй прийняла Женевську Декларацію прав дитини. У той час права дітей розглядали здебільшого в контексті заходів, які необхідно було прийняти відносно рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми. У 1959 році Організацією Об'єднаних Націй прийнято Декларацію прав дитини, якою проголошено соціальні та правові принципи щодо захисту та добробуту дітей. Проте, Женевська декларація прав дитини 1924 року та Декларація прав дитини 1959 року мали лише декларативний та рекомендаційний характер. Своєю чергою, 20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Конвенцію про права дитини (далі – Конвенція), яку вважають світовою конституцією для дітей [2]. В Україні її ратифіковано постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року. Зокрема, статтею 13 цієї Конвенції встановлено, що «дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні: а) для поваги прав і репутації інших осіб; або б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення» [3].

Державами-учасницями цієї Конвенції визнано важливу роль засобів масової інформації. Вони

забезпечують доступ дитини до інформації й матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до інформації та матеріалів, які спрямовано на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці Конвенції: «а) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі ст. 29 цієї Конвенції; б) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел; с) сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури; д) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення; е) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18 цієї Конвенції» (ст. 17 Конвенції) [3].

В Україні діє Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453. Її мета полягає в забезпеченні послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створенні дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016–2021 роки), а також досягненні Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», у частині дотримання прав дітей. Забезпечення раціонального використання ресурсів цієї Програми та розв'язання проблеми передбачається шляхом концентрації зусиль органів державної влади і громадянського суспільства та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виконання пріоритетів, серед яких визначено ... створення безпечного інформаційного простору для дітей, а саме: – забезпечення захисту персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі; – формування політики запобігання проявам радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму дітей; – впровадження системи соціально-педагогічної роботи з батьками

з питань безпеки дітей в інформаційному просторі. Під час виконання Програми передбачено розроблення стратегії формування безпечного інформаційного простору для дітей [4].

Також Україною ратифіковано низку нормативно-правових актів, в яких закріплено окремі положення щодо права дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації. Зокрема, у ст. 6 Конвенції про контакт з дітьми (ETS № 192) йдеться про право дитини бути поінформованою, отримувати консультації та висловлювати свою думку, а саме: «дитина, яка відповідно до внутрішнього законодавства вважається достатньо свідомою, за винятком, коли це явно суперечить її найвищим інтересам, має право: – одержувати всю суттєву інформацію; – отримувати консультації; – висловлювати свою думку. Такій думці та переконливим бажанням і почуттям дитини повинно надаватися належне значення» [5].

Варто зазначити, що у ст. 2 Європейської конвенції про здійснення прав дітей вживається термін «відповідна інформація», що означає інформацію, яка відповідає віку й рівню розуміння дитини та яка надається для того, щоб дитина могла здійснювати свої права в повному обсязі, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди благополуччю дитини. Своєю чергою, статтею 3 цієї Конвенції визначено право бути поінформованим та висловити свою думку під час розгляду справи. «Дитина, яка внутрішнім законодавством визнається такою, що має достатній рівень розуміння, під час розгляду судовим органом справи, що стосується її, наділяється правами, використання яких вона може вимагати: а) отримувати всю відповідну інформацію; б) отримувати консультацію та мати можливість висловлювати свої думки; с) бути поінформованою про можливі наслідки реалізації цих думок та про можливі наслідки будь-якого рішення» [6].

Окрему увагу засереджено на питанні щодо використання дитиною інформації у цифровому середовищі, що в умовах розвитку сучасного суспільства потребує постійного оновлення. Як слушно зауважує О. А. Гончаренко, «інтерактивний характер Інтернету надає багато можливостей для розвитку медійної грамотності, яка формує аналітичні навички та мислення у дитини й дає поштовх до інновацій і творчості. Право на доступ до Інтернету та, як наслідок, розвиток інформаційної грамотності важливі для дитини, щоб надати їй можливість безпечно адаптуватися до нових технологій, що постійно розвиваються, а також у більш широкому сенсі, щоб сформувати свій особистий світогляд. Проте

все вищезазначене неможливе без захисту з боку держави прав дітей в Інтернеті та забезпечення належної інформаційної безпеки, що є одним із показників фактора якості життя дитини» [7, с. 27–28].

Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016–2021 роки) передбачено можливості зростання в цифровому світі «через комп'ютери, ігрові консолі, планшети або смартфони – цифровий світ надає дітям багато можливостей. Доступ до мережі Інтернет і цифрова грамотність поступово розглядається як складова прав дитини на свободу вираження поглядів, на участь та освіту. Проте, цифрове середовище також пропонує дитині шкідливий контент і його наслідки, конфіденційність і питання захисту даних та інші ризики, в тому числі сексуальне насильство онлайн і надмірний вплив сексуалізованих зображень. У деяких випадках, таких як кібер-булінг та самовикриття, власна поведінка дітей в Інтернеті може завдати шкоди іншим і становити небезпеку для них. Батьки і вчителі докладають зусиль для того, щоб встигати за розвитком технологій, так що розрив між поколіннями стає все більш очевидним» (п. 21) [8].

Рекомендацією CM/Res (2018)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі передбачено, що: – держави повинні вживати заходів для забезпечення права дитини на отримання та висловлення будь-яких поглядів, думок або висловлювань з важливих для них питань через засоби масової інформації за їх вибором та незалежно від того, чи їхні погляди та думки були позитивно сприйняті державою чи іншими учасниками (п. 16); – до дітей, як до творців та розповсюджувачів інформації в цифровому середовищі, повинна бути донесена державами, особливо через освітні програми, інформація про те, як здійснювати своє право на свободу вираження поглядів у цифровому середовищі, поважаючи права та гідність інших людей, включаючи інших дітей. Зокрема, такі програми повинні стосуватися таких аспектів, як свобода вираження поглядів та законні обмеження на неї, наприклад, дотримання прав інтелектуальної власності або заборона підбурювання до ненависті та насильства (п. 17); – державам слід ініціювати та заохочувати надання різноманітних високоякісних соціально та культурно вартісних онлайн матеріалів та послуг для дітей, щоб забезпечити їх повноцінний розвиток та участь у суспільстві. Зокрема, держави повинні забезпечити, щоб діти могли знаходити та досліджувати суспільні засоби масової інформації та якісний контент, який може

мати для них користь (п. 18); – у тих випадках, коли держави ухвалюють рішення, що стосуються засобів масової інформації, вони повинні включати дітей у активні форми спілкування, заохочувати надання контенту, створеного користувачами, та встановлювати інші схеми участі. Необхідно також звернути увагу на доступ дітей, а також наявність та зображення дітей в онлайн ЗМІ (п. 19); – будь-які обмеження щодо права дітей на свободу вираження поглядів та інформації в цифровому середовищі повинні відповідати міжнародним та європейським конвенціям та стандартам у галузі прав людини. Держави повинні вживати заходів, щоб діти були поінформовані про наявні обмеження, такі як фільтрація контенту, у спосіб, відповідний їх динамічним можливостям, і гарантувати, що дітям надано керівництво щодо відповідних засобів правового захисту, в тому числі про те, як і кому подавати скаргу, повідомляти про зловживання або просити про допомогу та консультування. Там, де це доцільно, батьки чи опікуни також повинні бути поінформовані про такі обмеження та відповідні засоби захисту (п. 20) [9].

Як слушно зауважує В. М. Стешенко, оскільки Україна наразі не є членом Європейського Союзу, усі доречні правові акти ЄС, у тому числі щодо захисту прав дітей та підлітків, наша держава може застосовувати лише як норми, адаптовані у своєму національному законодавстві, на підставі «Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», що затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [10, с. 55]. Це також стосується і права дитини на вільне висловлення власної думки та отримання інформації.

У вітчизняному законодавстві, яким врегульовано право дитини на інформацію, як уже зазначено, основними є норми, закріплені у ст. 34 Конституції України щодо гарантування права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, права на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на власний вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом лише у випадках, передбачених ч. 3 ст. 34 Конституції України [1]. Право на інформацію визначено також і статтею 5 Закону України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію», а саме: «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські,

політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб». Водночас право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом. Суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію (ст. 7 Закону України «Про інформацію») [11].

Статтю 302 Цивільного кодексу України встановлено, що збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Водночас фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування. Своєю чергою, ця особа зобов'язана робити посилання на таке джерело [12].

Право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації закріплено у ст. 9 Закону України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства». Відповідно кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю. Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення. З метою реалізації цього права держава сприяє: а)

поширенню засобами масової інформації матеріалів, корисних для розвитку дитини; б) виданню та розповсюдженню дитячої літератури та підручників шляхом створення пільгових умов для їх видання; в) міжнародному співробітництву у сфері обміну та поширення інформації та матеріалів, що надходять із різних національних і міжнародних джерел; г) діяльності засобів масової інформації, спрямованій на задоволення мовних потреб дітей, у тому числі тих, які належать до національних меншин [13]. Крім того, відповідно до ст. 226 Сімейного кодексу України (далі – СК України), дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення. Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення [14]. До того ж, усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття (ст. 227 СК України). Щодо забезпечення таємниці усиновлення, то особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення (перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку, пошук ними дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення, розгляд справи про усиновлення, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо), а також інші особи, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням. Таємниця усиновлення забезпечується також відповідно до статей 229–231 СК України. Особи, які розголосили таємницю усиновлення, несуть відповідальність, встановлену законом (ст. 228 СК України) [14].

В Україні здійснення прав дитини на вільне висловлювання думки та отримання інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя [13].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Узагальнюючи, зазначимо, що в Україні сьогодні

хоча й врегульовано реалізацію права дитини на вільне висловлення своєї думки та отримання інформації, однак міжнародні та європейські конвенції, стандарти й рекомендації спонукають до оновлення національного законодавства у цій сфері відносин. Зокрема, потребують законодавчого закріплення правові норми щодо використання дітьми інформації, доступної в мережі Інтернет, з метою унеможливлення її шкідливого впливу на їх розвиток. Крім того, вітчизняне законодавство потребує доопрацювання щодо створення та розповсюдження дітьми через мережу Інтернет

інформації, якою вони можуть порушувати права, свободи та інтереси інших осіб, або ж підбурювати їх до протиправних діянь. Водночас варто пам'ятати, що належне використання дитиною права на отримання, використання і поширення інформації, в тому числі і через Інтернет-ресурси, сприяє як вільному висловленню нею власної думки, так і її всебічному розвитку в умовах сучасного інформаційного суспільства. Зазначимо, що окреслені питання потребують розгляду та в подальшому можуть бути темою окремого наукового дослідження.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сьогодні – День захисту дітей та Всесвітній день батьків. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 2017. 01 черв. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2239432-sogodni-den-zahistu-ditej-ta-vsесvitnij-den-batkiv.html>.
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року), ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF>.
5. Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192), ратифіковано з заявою Законом № 166-V (166-16) від 20.09.2006 р., дата набрання чинності для України: 01.04.2007 р. Офіційний вісник України. 2007. № 91. Ст. 3356.
6. Європейська конвенція про здійснення прав дітей, ратифіковано із заявою Законом № 69-V (69-16) від 03.08.2006 р., дата набрання чинності для України: 01.04.2007 р. Офіційний вісник України. 2007. № 91. Ст. 3355.
7. Гончаренко О. А. Право доступу до Інтернету як складова прав дитини. Право та інновації. 2016. № 4 (16). С. 23–29.
8. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016–2021). Сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/st.pdf>.
9. Рекомендація CM/Rec (2018)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі, ухвалено Комітетом Міністрів 4 липня 2018 року на 1321-му засіданні заступників міністрів. Сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/rekomendac_я_schodo_zahistu_d_tey_u_cifrovomu_seredovisch_2018.pdf.
10. Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навч. посібник. Київ, 2018. 388 с.
11. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40–44. Ст. 356.
13. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
14. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.